

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI
VAZIRLIGINING ILMIY-METODIK JURNALI

1991-yildan
chiqa boshlagan

2023-yil. 4-son

ISSN 2010-5584

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
ДОШКОЛЬНОГО И
ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ
ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

til_adabiyot@mail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@mail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@mail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@mail.uz www.tilvaadabiyot.uz til_adabiyot@mail.uz www.tilvaadabiyot.uz

ABDULLA QODIRIY TAVALLUDINING 129 YILLIGIGA

Ushbu sonda

TAHLIL

“Boburnoma”da shimoliy
Tojikiston toponimlarining
ifodalanishi

12
bet

TILSHUNOSLIK

Hyponymic relationship in
words in semantics

25
bet

TADQIQOT

Ishtixon va Payariq
tumanlaridagi
toponegizlarning lingvistik
xususiyatlari

34
bet

НАРОДЫ. ЯЗЫКИ. КУЛЬТУРА

Текст как отражение
культурных ценностей

64
bet

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2014-yil 19-dekabrda 0055-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

**2023-yil.
4-son.**

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
ДОШКОЛЬНОГО И
ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ
ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor SAIDOV
Dilshod KENJAYEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Yorqinjon ODILOV
Nasirullo MIRKURBANOV
Jabbor ESHONQULOV
Valijon QODIROV
Baxtiyor DANIYAROV
Abdurahim NOSIROV
Tolib ENAZAROV
To'liq SAYDALIYEV
Ravshan JOMONOV
Zulxumor MIRZAYEVA
Qozqoqboy YO'LDOSHEV
Tajixon SABITOVA
Salima JUMAYEVA
Nilufar NAMOZOVA
Qayum BAYMIROV
Lutfullo JO'RAYEV
(bosh muharrir o'rinsbosari)

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Nashr uchun mas'ullar:

Nilufar NAMOZOVA
Nigora URALOVA
Emma TOROSYAN

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45,
(71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
web-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Jurnaldan ko'chirib bosilgan maqolalar "Til va adabiyot ta'limi"dan olindi, deb izohlanishi shart.

Jurnalda nashr etilgan maqolalarda mualliflarning tahririyat nuqtayi nazariga muvofiq kelmaydigan fikr-mulohazalari bosilishi mumkin. Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Bosmaxonaga. 2023.30.04. da topshirildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz bichimi 60x84/8. Shartli bosma tabog'i 6.0. «Arial» gamituras. 10, 11 kegl. «ECO TEXTILE PRODUCT» MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Manzil: Toshkent sh. Mirobod tum., Matbuotchilar ko'chasi 32-uy. Buyurtma ___ Adadi 4213 nusxa. Bahosi kelishilgan narxda.

MUNDARIJA

DOLZARB MAVZU

Yorqinjon Odilov. Olamning lisoniy manzarasi va til idioetnikligi3

METODIK TAVSIYA

Klaraxon Mavlonova. Ona tili darslarida matn tahririga oid majmuaviy ish turlari5

ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Xolida G'ulomova. Yordamchi so'zlarni o'qitish metodikasi7

Gulnaz Jarilkasimova. Kursantlarning axborot-metodik ta'minot bo'yicha kompetentligini rivojlantirish metodikasi9

TAHLIL

Zilola Rozikova. Effective methods of teaching English to young children10

Mo'minjon Turdibekov. "Boburnoma"da shimoliy Tojikiston toponimlarining ifodalanishi12

Firuz Murodova. O'zbek hujjatchiligi tarixi14

Hoshimjon Ahmedov. Navoiy ijodida tasavvuf g'oya va timsollari talqini16

Elmurod Nasrullayev. "Saddi Iskandariy" dostoni olim talqinida18

Dilnoza Buronova. Ernest Seton-Tompson hayoti va badiiy uslubining o'ziga xos xususiyatlari20

Dilshod Nasriddinov, Mirzakhoja Jobborov. Fantasy and reality in literature21

TILSHUNOSLIK

Kamola Anorboyeva. Importance of listening and note-taking in students' language learning process24

Nasiba Jumayeva Hyponymic relationship in words in semantics25

TARJIMASHUNOSLIK

Saida Sultanova. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak tarjimonning kasbiy muloqoti malakalarini shakllantirish masalasi26

MULOHAZA

Muqaddas To'raboyeva. Ona tili ta'limida nutqiy kompetensiyaning mazmun va mohiyati28

TADQIQOT

Saodat Kambarova. O'quvchilarning obrazli va konseptual tafakkurini rivojlantirishda tizimli yondashuvlar30

Otabek Xidirov. O'zbek tili korpusida so'z birikmalarini sintaktik tglash32

Oybek Gadayev. Ishtixon va Payariq tumanlaridagi toponimlarning lingvistik xususiyatlari34

Shahnozaxon Komolova. Nemis va o'zbek tillaridagi paremiyalarda zidlikni ifodalovchi tushunchalar va ularning lingvosotsiologiyaviy xususiyatlari36

Gulruh Bahodirova. Sohaviy leksika tadqiqi38

Zarina Abdullayeva. Perifraza klassifikatsiyasi olimlar talqinida40

KICHIK TADQIQOT

Yorqin Nurmatov. Xitoy tabobati tibbiy atamaları tarjimasidagi ba'zi muammolar42

Aziza Zaripova. Chet tillarni o'qitishda innovatsion usullar43

Durdona Mahkamova. O'zbek terminologiyasi taraqqiyotida jadidlarning o'rni45

Laylo Doniyorova. Role of multimedia in Russian lessons in primary schools47

METODIKA. O'PIT

Zulxumor Isakjanova, Monika Shar'yeva, Tatyana Shorina. V.Suteev. «Как я ловил рыбу»49

ИСПОЛЬЗУЙТЕ ЭТИ МАТЕРИАЛЫ

Матлюба Мирханова. Понимание спонтанной речи53

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

Азиза Бедилова, Саодат Исмаилова, Нилуфар Бедилова. Экономическая терминология – объект исследований учёных-лингвистов56

Альфия Гаямова. Англоязычная лексика в современной лингвистике58

ИЗУЧАЕМ ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ

Беккенбауэр Реймов, Айдана Бекмуратова. Этапы работы с английскими фразеологизмами, характеризующими эмоциональное состояние «fear» (страх), на практических занятиях в вузе60

Зебинисо Муродуллаева. Современные требования к использованию мультимедийных платформ в преподавании английского языка61

НАРОДЫ. ЯЗЫКИ. КУЛЬТУРА

Лола Кабулова, Салават Атажанов. Проблемы переводческих трансформаций при передаче каракалпакских реалий на русский язык63

Гулихон Акрамова. Текст как отражение культурных ценностей64

НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Ольга Шевцова. Репрезентация понятийной категории «количество» в современном русском языке66

Наргиза Алимова. Преподавание мировой литературы для филологического направления69

Наргиза Мадаминова. Структурные особенности композитов-существительных в творчестве Н.С.Гумилёва и А.А.Ахматовой71

Эльдар Гиздуллин. Атрибуты постапокалиптической пандемийной среды в романе Эмили Сент-Джон Мандел «Станция Одиннадцать»73

Шахло Алимарданова. О соотношении явлений вариативности и языковой дифференциации76

ВНЕАУДИТОРНАЯ РАБОТА

Лейла Тагиева. Изучаем наследие самородка национальной литературы78

bog'laydi. Xalqning tarixi, turmush tarzi, madaniyati, qarashlari, urf-odati, kasb-kori, xo'jalik faoliyatiga oid ma'lumotlar joy nomlarida saqlanib qoladi. Yuqorida keltirgan misollarimiz, ayrim joy nomlarining izohi bunga yorqin dalildir. Joy nomlari xalq aql-zakovatining

mahsuli, ma'naviy qadriyatlarining ajralmas bir qismidir. Afsuski, Shimoliy Tojikistondagi ko'plab tarixiy nomlar ijtimoiy tuzum taqiqlarining qurboni bo'lmoqda. Joyga nomni xalq beradi. Har qanday nom kishilar ijodi, tafakkurining mahsuli. Uni boricha asrash lozim.

Foydalanilgan adaabiyotlar

1. Bobur Z.M. Boburnoma. Nashrga tayyorlovchilar: P.Shamsiyev., S.Mirzayev. – Toshkent: O'zFA, 1960.
2. Qorayev S. Toponimika va tarixiy geografiya. Joy nomlari xalq tili va ma'naviyatining nodir merosi nomli Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Navoiy, 1998.
3. Hakimov Q. Toponimika. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2016.
4. Qorayev S. Geografik nomlar ma'nosi. – Toshkent: O'zbekiston, 1978.
5. Nafasov T. O'zbek nomnomasi. – Qarshi: Nasaf, 1993.
6. Nizomov A., Rahimova G., Rasulova N. Toponimika. – Toshkent: Sharq, 2013.
7. Hasanov H. O'rta Osiyo joy nomlari. – Toshkent: Fan, 1965.
8. Мирзаев Э.М. Очерки топонимики. – Москва: Мысль, 1974.

Firuz MURODOVA,

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti
O'zbek tilshunosligi kafedrasida o'qituvchisi*

O'ZBEK Hujatchiligi tarixi

“Moziyga qaytib ish ko'rmoq xayrlidir” (A.Qodiriy)

Tarixiy silsilalarga nazar tashlar ekanmiz, kishilik jamiyatining paydo bo'lishi ibtidoiy jamoa tuzumining yemirilishi hamda davlatchilikning vujudga kelishiga sabab bo'lganiga guvoh bo'lamiz. Deyarli bir vaqtning o'zida ijtimoiy zarurat tufayli til bilan yonma-yon yozuv ham paydo bo'ldi. Turkiy xalqlar yaratgan turk-run, so'g'd, oromiy, uyg'ur va uzoq tarixga ega bo'lgan ko'plab yozuvlar tufayli eng qadimgi davrlardan ajdodlarimizning yaqin-yiroq mamlakatlar bilan olib borgan siyosati, madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlari natijasida turli yozishmalar, yilnomalar, badiiy, ilmiy, tarixiy asarlar, turli hujjatlar, farmonlar va qonunlar yaratildi. Bu hujjatlar o'z davri haqida ma'lumot beruvchi, davlatchilikning ma'lum strukturalarini ko'rsatuvchi manbalar sifatida qadrlidir. Bunday hujatchilik va til tarixida mavjud qoidalarga asoslangan manbalarni hisobga olmasdan, ularni tarixiy tajribasidagi ijobiy va salbiy jihatlarni chuqur ilmiy tahlil qilmasdan, hozirgi hujatchilik va til tarixining mohiyati va ahamiyatini to'liq tushunish va baholash mumkin emas.

Hujatchilik tarixiga nazar solsak, dunyoning bizgacha yetib kelgan eng qadimiy qonunlari miloddan avvalgi 1792–1750-yillarda yashagan Bobil podshosi Xammurapi tomonidan tuzilgan. Xammurapi qonunlarida quldorlik tuzumi huquqining xarakterli belgilari aks etgan bo'lib, Qadimgi Sharq huquqining qimmatli yodgorligi sanaladi. Xammurapi qonunlari 282 mod-

dan iborat bo'lib, huquqning ayrim sohalariga tegishli sud protsessi, mulk huquqi, mulkning turli ko'rinishlari, yerga egalik, nikoh va oila, meros huquqi va boshqa masalalarni o'z ichiga olgan. Unda xususiy mulkchilik, ayniqsa, quldorlik qattiq himoya qilingan.

Xammurapi qonunlaridan ham qadimroq manba miloddan avvalgi 2112–2094-yillarda shoh Ur-Nammu tomonidan tuzilgan qonunlar majmuasidir. Ushbu majmua hozirgi vaqtgacha ilm-fanda ma'lum bo'lgan eng qadimgi qonun sanaladi. Ur-Nammuning huquqiy kodeksi dastlab, shubhasiz, uch asrdan keyin Xammurapi qonunlarida yozilganidek, tosh stellaga o'yib yozilgan. Ta'kidlash kerakki, hech bo'lmaganda ba'zi jinoyatlar, masalan, jismoniy jarohatlar, Xammurapi yoki yahudiy qonunlarining keyingi qonunlarida bo'lgani kabi, o'lim yoki jarohatlash bilan jazolanmaydi. Jinoyatchi jabrlanuvchiga jinoyatning og'irligiga ko'ra kumush bilan tovon to'lashi kerak edi. Ur-Nammu sulolasi insonparvar va madaniyatli jamiyat tuzishni yoqlab chiqqan. Qonunlar muqaddimasidan ma'lum bo'lishicha, Ur-Nammu armiya va soliq tizimini qayta tashkil etgan, bir qator eng xarakterli byurokratik suiiste'molliklarni yo'q qilgan.

Hujatchilik borasidagi bu an'ana turk xoqonlarining “Qonunnoma”sida ham davom ettirilgan bo'lib, unda Buyuk turk xoqonligining davlatni idora qilish tartib-qoidalari, turli mansab egalarining vazifalari, soliq solish va uni to'plash tartibi, harbiy yurishlar o'tka-

zish, qo'zg'olonlarni bostirish qoidalari bayon etilgan. Xondamirning "Qonuni Humoyun", Ro'zbexonning "Suluk al-muluk" kabi noyob tarixiy manbalari ham turkiy xalqlar tarixida hujjatchilik an'analari juda qadimgi davrlarda boshlanganligidan dalolat beradi. Qayd etib o'tilgan tarixiy manbalardan tashqari xoqonliklar, shohliklar, xonliklar, amirlik va bekliklarda yuritilgan farmonlar, bitimlar, arznomalar, yorliq, tilxat, qarznoma, guvohnoma kabi ko'plab hujjatlarning turli-tuman yozuvlarda tayyorlangan noyob nusxalari, namunalari ham bizgacha yetib kelgan.

Mavjud manbalar orasida VII asr oxiri va VIII asr boshlarida Sug'd podsholigi davriga tegishli 80 ga yaqin noyob (Panjakent yaqinidagi Mug' tog'ida joylashgan qadimgi qasr xarobalaridan topilgan) hujjatlar Sug'd davlatida ish yuritishning ahvolidan darak bersa, 800 ga yaqin hujjatlarni qamrab olgan "Vasiqalar to'plami" 1588–1591-yillarda Samarqanddagi tarixiy voqelik, ijtimoiy-iqtisodiy turmush tarzini yaqqol aks ettiradi.

"Sug'd arxivi"dagi sug'dcha nikoh guvohnomasi 710-yilning 25-martida yozilgan bo'lib, unda turk zodagoni Uttakinning sug'd ayoli Dug'dgunchaga uylanishi rasmiylashtirilgan hamda kelin bilan kuyovning vazifa, burch va majburiyatlari bayon etilgan. Shuningdek, yer xarid qilish, tegirmonni ijaraga olish, xarajatnoma va o'zaro yozishmalardan iborat bir qator nodir hujjatlar So'g'd podsholigi davrida xalq hayotining qanday bo'lganligini o'rganish uchun muhim manba bo'ladi.

"Vasiqalar to'plami"dagi hujjatlarda esa meros mulkni taqsimlash, bolalarni hunar o'rganish uchun shogirdlikka berish, korxonalar, savdo do'konlari, yer-suv hamda uy-joy, mol-mulkni sotish, sotib olish yoki ijaraga berish, qullar mehnatidan foydalanish, qullarni ozod etish, taloq, sulh kabi munosabatlar o'sha davr huquqni nazorat etuvchi mutasaddilari – qozilar tomonidan tasdiqlangan.

Mavjud hujjatlarning hosilasi o'laroq, keyinchalik Movarounnahrda eng muhim va butun dunyoga tarqalib, shohlar va sarkardalar, davlat arboblari uchun dasturulamal vazifasini o'tab kelgan noyob manba Amir Temurning "Temur tuzuklari" majmuasi bo'ldi. Asar o'rta asrlar davlatchiligining asosiy qonuni sifatida mashhur bo'lib, unda davlatni idora qilishda kimlarga tayanish, toj-u taxt egalari tuzumi va vazifalari, vazir va qo'shin boshliqlarini saylash, sipohiylarning maoshi, boj va soliq to'lash tartib-qoidalari, mamlakatlarni boshqarish tartibi, davlat arboblari va qo'shin boshliqlarining burch va vazifalari, vazirlar va boshqa mansabdorlarning toj-u taxt oldida ko'rsatgan alohida xizmatlarini taqdirlash tartibi va boshqa shu kabi muhim qoidalar o'z ifodasini topgan. Shuningdek, o'sha davrda inson huquqini nazorat va muhofaza etuvchi mutasaddilar – qozilar tomonidan tasdiqlangan meros mulkni taqsimlash, bolalarni hunar o'rganish uchun shogirdlikka berish, korxonalar, savdo do'konlari, yer-suv hamda uy-joy, mol-mulkni sotish, sotib olish yoki ijaraga berish, qullar mehnatidan foydalanish yoki ularni ozod etish, oila, nikoh, taloq, sulh kabi qator huquqiy munosabatlar aksini topgan vasiqalar to'plamlari ham fikrimizni asos-

laydi. Amir Temur va uning avlodlari tomonidan boshqarilgan yurtlarda davlat ishlari turkiy (o'zbek) tilda yuritilgan. Boburning "Boburnoma" asari bunga dalil bo'la oladi. Asarda kitobat ishi va yozuv amaliyoti, hujjatchilik ishlari bilan bog'liq butun boshli atamalar tizimi qo'llangan. Masalan, asarda "yozishma, maktub" ma'nosida xat (arab. خط), ardadāšt (fors. داشت عرضه) atamaları ishlatilgan: *Sulṭān Husayn mirzānīn bu xatṭlari mūjib-i nā-umidlik boldi* (BN.۲۰۱). Bobur o'z asarida kitābat (arab. كتابه) atamasini ham ishlatadi va Alisher Navoiy bilan bo'lgan yozishmasini, xatini ana shunday ataydi: *Bu ikkinchi navbat Samarqandni alyanda, 'Ali-Sher-beg tirig edi. Bir navbat menā kitābatī ham kelip edi. Men ham bir kitābat yibārip edim, arqasida türki bayt aytip, bitip yibārip edim. Javāb kelgünchā, tafriqa-vu yavvā boldi* (BN.۱۷۰).

Xonliklar davrida ham turkiy tilda bitilgan hujjatchilik an'analari davom etdi. Buxoro, Xiva, Qo'qon xonliklaridagi ijtimoiy ahvol, har bir xonlikning o'ziga xos siyosati, mol-mulk, soliq ishlari, yer va suv bilan bog'liq muammolar, jinoyatchilarga jazo berish, boshqa davlatlar bilan aloqa qilish kabi bir qator masalalar yoritilgan xatlar, turli yozishmalar, farmonlar, hujjatlar shular jumlasidan. Afsuski, bu jarayon chor Rossiyasi Markaziy Osiyoni bosib olishi bilan to'xtab qoldi, an'alar unutildi. Hujjatchilik tanazzulga yuz tutdi. Mamlakatning boshqaruv nazorat organlarida barcha hujjatlar rus tilida yuritishga o'tkazildi. Ammo jadidchilik namoyandalari bunga qo'l qovushtirib qarab turmadi. O'z tili, yozuvini himoya qila oldi. XX asr boshlarida hujjatchilikning davom etishi va rivoj topishi bevosita Mahmudxo'ja Behbudiy va uning "Kitobat ul-atfol" (Bolalar uchun yozuv kitobi) kitobi bilan bevosita bog'liq. Asar 1908-yili Samarqandda nashr qilingan. Inqilobgacha ikki marta chop etilib, ikkinchisi 1914-yilda qayta chiqarilgan. U o'zbek va fors tillarida yozilgan.

"Kitobat ul-atfol" kitobi Behbudiy tomonidan XX asr boshlarida usuli jadida maktablariga hujjatchilik va til qoidalari o'rgatish maqsadida yaratilgan yangi usuldagi uslubiy qo'llanma hisoblanadi. U XX asr boshida Turkiston o'lkasida hujjat yuritish va til sohasida islohotlarni amalga oshirish nuqtayi nazaridan tuzilgan.

Qo'llanmada hujjat yuritish qoidalari o'z aksini topgan bo'lib, ya'ni ota va onaning bolalarga munosabatlari; ota-ona oldidagi burchi; bolalarning huquqlari; xat yozmoqning qoidalari va shartlari; mahalliy hokimiyatga ariza yozish; ma'lumotnoma; tasdiqnoma; mamlakat fuqaroligi uchun va xorijiy pasport berish; shahodatnoma; tilxat kabi hujjat namunalari yozilish tartibi va qoidalari o'z aksini topgan. Ayni paytda muallif kitobni nashr etishdan maqsadini ham aytib o'tadi. Ya'ni: *"Biz ham shul qoidag'a binoan majmuai kitobat va insho" unvonida avlodi vatan uchun rasmiy va xususiy hamda Turkistonning shar'iy va milliy mahkamalarina ma'mul (amaldagi) barcha vasoyiq (vasiqalar), hujjatu va bil-jumla musulmon volosno'yi upraviteli (nohiya mudiri) huzurinda bo'ladigan doznoniya, protokul, qabohatnoma va rasmiy har nav maktublarni muxtaviy (o'z ichiga olgan) bir necha juzdan murakkab bir asar tahrir va*

nashr etmoq amalinda eduk. Shu maqsadga ushbu "Kitobat ul-atfol" nashri ila shuru' etdim. Matlabimizning asosi bolalar va barcha talaba toqatincha, tavhidi lison (til birligi), ta'mim (yoyish) va taffimi (tushuntirish) mak-tuboti turkiya va forsiyadan iboratdur".

Bundan tashqari, o'zbek hujjatchilik tarixida til, uning odobi, axloqi, ish yuritish sohasidagi qoidalar mavjud asarlar ichida "Kitobat ul-atfol" alohida ajralib turadi. Unda tinish belgilarining ham o'ziga xos nomlanishlari o'rin egallagan. Jumladan, so'roq belgisini – alomati savol; undov belgisini – alomati nido, taajjub xitob; tire – ikki so'zni farq qilaturg'on alomat; barobar – ikkisi bir pog'onada; vergul – ozgina turmoq uchun; ikki nuqta –

bayon va tafsil uchun; ko'p nuqtalar – notamom so'zlar; so'zning oxiri yoki vaqfi – tom alomati kabi atamalar bilan berilganligining guvohi bo'lamiz.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng boshqa sohalar singari hujjatchilik, ish yuritish hujjat-lari tizimi ham rivoj topdi. Ko'rinib turibdiki, hujjatchilik tarixi, u bilan bog'liq an'analar zamonlar va davrlar o'ti-shi bilan o'zgargan bo'lsa-da, dolzarbligini hali-hanuz yo'qotgani yo'q. Jamiyat rivojlangani sari hujjat turlari ham kengayib, u bilan bog'liq terminologiya, ularning yozilish uslubi, tili, nutqiy sifatlari ilmiy tadqiqini kutayot-gan masalalardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aminov M., Madvaliyev A., Mahkamov N., Mahmudov N. Ish yuritish. – Toshkent: O'zME, 2020.
2. Лосев В.И., Кузнецов Т.В. Основы делопроизводства. – Москва, 1975.
3. Vasiqalar to'plami. XVI asrning ikkinchi yarmi Samarqand oblastidagi yuridik dokumentlar. – Toshkent: Fan, 1982.
4. Amir Temur. Temur tuzuklari. – Toshkent: Ochun, 2021.
5. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
6. Mahmudxo'ja Behbudiy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2009.

Hoshimjon AHMEDOV,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti,
Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrası dotsenti, f. f. n.*

NAVOIY IJODIDA TASAVVUF G'OYA VA TIMSOLLARI TALQINI

Tasavvuf she'riyatida ishq, yor, jonon, may, may-xona, soqiy, sog'ar, piri mug'on, mug'bachcha kabi ko'plab ramzlar uchraydi. Oybek to'g'ri ta'kidlaganidek, "...tasavvuf she'riyat uchun falsafiy bir mavzu bo'lib, shoirlar orasida darvishlari bo'lgani kabi, hayotda so'fiy-likdan uzoq turgan, lekin tasavvufga bir nav falsafa, bir nav hurfikrlik kabi qaragan, o'z ijodida tasavvuf asosla-rini ifodalashga qiziqqan" [1: 204] shoirlar ko'p bo'lgan.

Alisher Navoiy mutasavvuf shoir sifatida o'z ijodida eng ko'p qalamga olgan mavzu – ishq, ya'ni ilohiy ishq. Alisherning uch-to'rt yoshidayoq yod olgan she'ri ham ilohiy ishq haqida edi. Bu she'r mutasavvuf shoir Amir Qosim Anvorniki bo'lib, bu so'fiyona g'azalning matlasi quyidagicha:

*Rindaemu oshiqemu, jahonso'zu joma chok,
Bo davlati g'ami tu zi fikri jahon chi bok?*

Mazmuni:

Rindlarmiz, oshiq-larmiz, jahonni kuydiruvchi yoqa-vayronlarmiz. Sening g'aming davlati bilan ekanmiz, dunyo fikri (g'ami)ning nima hojati bor? [2: 47]

Alisher Navoiyga umri davomida katta ta'sir etgan asar tasavvufga bag'ishlangan Fariddin Attorning

"Mantiq ut-tayr" she'riy dostonidir. Navoiy uni bolalik chog'idayoq yod olgan:

*Uylakim eldin uzilda ulfatim,
Ul kitob erdi anisi xilvatim.
Xalq rasmi so'zlaridin qiyl-u qol,
yetsa tab'img'a yetar erdi malol.
Oqibat ishq ayladi shaydo meni,
O'yla mash'uf etti bu savdo meni.*

Bolalik chog'idayoq bu murakkab falsafiy-majoziy asarni o'qish, tushunish, anglash oson kechmagan, zero, ota-ona Alisherga uni o'qishni ta'qiqlagan, ammo shoir uni yod olgan edi.

Navoiyning tasavvufga bag'ishlangan "Lison ut-tayr" dostonidan boshqa Navoiyning barcha asarlarida ham so'fiyona g'oyalar tadriijiy rivojlantirilgan. "Shoir asarlar-ida shunday mukammallik borki, agar o'quvchi istasa, ikki satrdangina iborat fardidan tortib, qariyb o'n to'rt yarim ming misrali "Saddi Iskandariy" dostonigacha har bir manzumasining butuni va bo'laklari aro uzviy bog'liqlik, go'zal bir uyg'unlik borligini aniqlay oladi. Chunki Navoiy ijodi – uyg'un bir tizim. Ana shu yagona tizimga sig'maydigan yoxud unga zid fikr ilgari surilgan